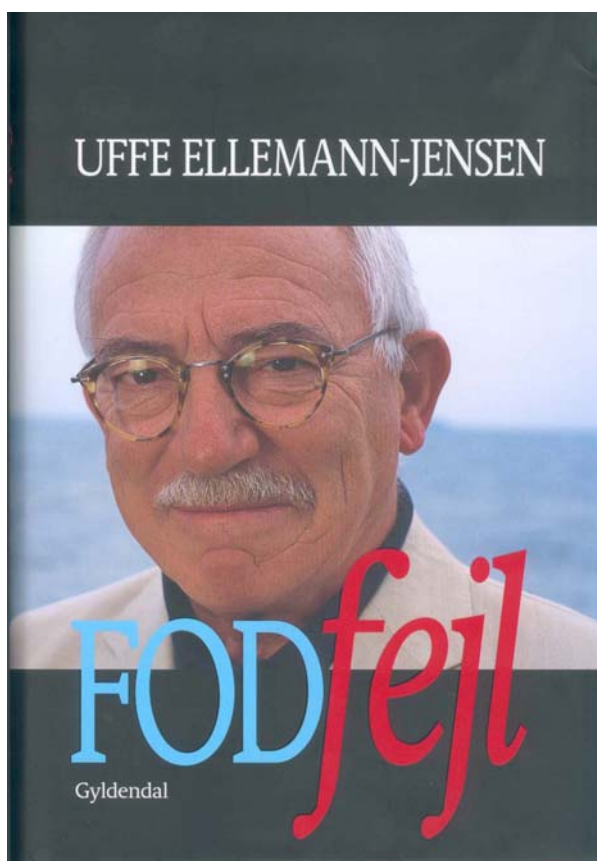

En "insider" taler ud

Uffe Ellemann-Jensens bog om Den kolde Krig og fodnote-perioden er en velskrevet og polemisk analyse, der indeholder en kraftig kritik af Socialdemokratiet

Uffe Ellemann-Jensen: Fodfejl. Da Danmark svigtede under Den Kolde Krig. Gyldendal 2004. 380 s. 299 kr.

Af Lene M. Pedersen

Uffe Ellemann-Jensen begynder med at slå fast, at

dette er historien om dengang, Danmark svigtede sine venner og allierede i NATO. Det skete i de sidste år af Den Kolde Krig. Det er også historien om, hvordan Danmark lidt fodslæbende valgte side under Den Kolde Krig. Om dobbeltspil og fedtspilleri.

Så er tonen slået an, og igennem hele bogen gør forfatteren det klart, at dette er hans version. Det tjener ham til ære, at han fra begyndelsen gør læserne opmærksomme på, at vi nu skal til at læse om, hvordan den daværende udenrigsminister opfatter perioden.

Bogen er i tre dele, hvor der både gøres rede for Den Kolde Krigs opståen og udvikling, Danmarks rolle i NATO, fodnote-perioden og tiden efter 1989 - alt sammen krydret med Ellemann-Jensens egne oplevelser og indtryk. Undervejs i bogen er der indsat små biografier

om de vigtigste politiske aktører og faktabokse til at lette læsningen.

Mellem to supermagter

Efter 1945 skulle der lægges en strategi for det fremtidige forsvar af Danmark - man måtte finde en brugbar erstatning for den neutralitetspolitik, der havde haft så store konsekvenser. Samtidig tegnede der sig i årene efter krigen konturerne af den Øst-Vest-kløft, der skulle blive til Den Kolde Krig. I Norden forsøgte politikerne at etablere et nordisk forsvarsforbund, men forhandlingerne strandede. I stedet valgte Danmark at blive medlem af NATO sammen med Norge, og neutralitetspolitikken blev opgivet.

Ellemann-Jensen lægger vægt på, at medlemskabet gav Danmark tryk og rettigheder, men at det også indebar forpligtelse, som Danmark skulle honorere. Han mener, at den socialdemokratiske regering helt bevidst undlod at leve op til at have et brugbart forsvar, som kunne stå til rådighed for NATO - Danmark brugte alt for få penge på forsvarsbudgettet. Og de andre NATO-lande, især USA, var utilfredse med, at Danmark ikke var med til at bære den fælles byrde.

De berømte atomvåben

Ellemann-Jensen udtrykker beundring for daværende stats- og udenrigsminister H.C. Hansen, der forstod at modstå sovjetisk pres og fastholde Danmark på den vestlige side. Først midt i 1990'erne blev det som bekendt afsløret, at H.C. Hansen i 1957 stiltiende havde accepteret, at USA havde atomvåben på Grønland. Grunden til at atomvåbnenes tilstedeværelse måtte skjules var, at Danmark i 1953 havde gjort klart, at man ikke ville have atomvåben på dansk jord i fremtiden.

Dilemmaet

H.C. Hansen måtte balancere mellem sovjetiske trusler og amerikanske ønsker. Truslen om en sovjetisk invasion var ikke urealistisk i de tider samtidig med, at en afvisning af USA ville have svækket Danmark i forhold til NATO og den sikkerhedspolitiske og militære beskyttelse. Dette er et klassisk eksempel på det, koldkrigsforskeren Glen H. Snyder kalder sikkerhedsdilemmaet, hvor et land kan have to strategier - "cooperate" eller "defect". Den første valgmulighed betyder stærk generel forpligtelse i forhold til NATO og derfor fuld støtte fra alliancen i konflikter, den anden betyder svag forpligtelse i forhold til NATO, men ingen støtte i konflikter. Valg af den første strategi vil medføre øget sikkerhed, men også kræve meget i form af forpligtelse. Valg af den anden strategi vil indebære øget handlefrihed, men også øget risiko for ikke at få hjælp i en konflikt. Som det ses, står de to strategier i omvendt for-

hold til hinanden; reducerer man den ene, øges den anden - et dilemma.¹

Thule

I 1968 skete det, der ikke måtte ske - et amerikansk fly lastet med atomvåben styrtede ned i Thule. Statsminister Krag kendte til placeringen af atomvåben, men spillede uvidende og gav ifølge Ellemann-Jensen Sorterper videre til den nyindsatte VKR-regering, som fik USA til at ophøre med overflyvningerne. Ellemann-Jensen gør helt klart, at han respekterer H.C. Hansens valg og ikke mener, at denne kunne have handlet anderledes - dobbeltspillet omkring atomvåbnene var livsnødvendigt. Krag har han derimod ikke meget tilovers for - han forsøgte at tørre sagen af på andre og levede ikke op til sit medansvar.

"Free-rider"

Det er et gennemgående tema i bogen, at Vesten og Danmark var beskyttet af NATO's atomvåbenstrategi, hvor den blotte trussel om anvendelse og efterfølgende gensidig udslættelse af Øst og Vest sikrede freden. Men Danmark ønskede en særstatus og havde jo forbehold mod atomvåben på dansk grund, dette svækkede strategien, og ifølge Ellemann-Jensen blev selve medlemskabet af NATO sat på spil. Som han ser den danske politik, blev der etableret en balance, hvor Danmark ikke bidrog aktivt til den fælles beskyttelse, men heller ikke generede vores allierede i internationale forhandlinger. Men dette "arrangement" endte brat med fodnote-perioden.

Det alternative flertal

I 1982 kom Firkløverregeringen under Poul Schlüter til - en mindretalsregering, som i udenrigs- og sikkerhedspolitikken kom til kort over for det såkaldte alternative sikkerhedspolitiske flertal (Socialdemokratiet, De Radikale og SF). Dette fortsatte, indtil den nye KVR-regering kom til i 1988.

Som den daværende udenrigsminister ser det, ledte Socialdemokratiet efter et sted at angribe regeringen, og de fandt udenrigs- og sikkerhedspolitikken. Det er et gennemgående tema i bogen, at et Socialdemokrati i opposition er alt lige fra drilagtigt til nærmest landskadeligt. De løber fra deres medansvar for den udenrigspolitik, som de selv har været med til at vedtage som regering. De Radikale kritiseres derimod slet ikke, men beskrives som nogle, der nærmest blev taget som gidsler af socialdemokraterne og presset til at være med i det alternative flertal. Ellemann-Jensen har i forbindelse med bogens udgivelse udtalt, at han netop var omhyggelig med ikke at angribe De Radikale og SF - "både SF og De Radikale sagde jo bare, hvad de altid havde sagt. Det var ikke dem, der pludselig vendte 180 grader rundt af indenrigspolitiske årsager."

Ellemann-Jensen ville dengang have bremset socialdemokraterne, inden de kom for godt i gang, men Schlüter valgte at bøje af, og det opdannede blot socialdemokraterne. I alt blev der vedtaget 27 dagsordner i perioden, som betød, at regeringen og udenrigsministeren over for udlandet måtte udtrykke en politik, der ikke var deres egen.

Forklaringen på, at regeringen ikke gik af, er ifølge forfatteren, at man følte et ansvar for at føre en stabil økonomisk politik og desuden ville bryde det socialdemokratiske magtmonopol. "Vores regering valgte at klæbe til taburetterne for at undgå, at Socialdemokratiet kom tilbage til magten. For det var jo, hvad hele spillet gik ud på". Så udenrigsministeren måtte forsøge at navigere i international politik med en generende dagsorden hjemmefra og mere eller mindre uforstående allierede. En rolle som han kviede sig ved, og det kommer han med flere sjove og interessante eksempler på. Det er især i sådanne anekdoter, at man mærker, at forfatteren er journalist og har en flydende pen.

"Anløbssagen"

"Anløbssagen" i 1988 var en ophedet diskussion om, hvorvidt skibe der anløb danske havne skulle oplyse, om de medbragte atomvåben. Denne sag udløste et valg og indsatte en KVR-regering, og med De Radikale i regering var underlaget revet væk under det alternative flertal, og således endte fodnote-perioden. Året efter faldt Berlin-muren som bekendt, og i de sidste dage af 1991 ophørte Sovjetunionen med at eksistere. Noget de færreste ville have troet muligt blot få år tidligere.

Aktiv internationalisme

I tiden efter Murens fald lagde Ellemann-Jensen op til, at Danmark nu skulle føre en aktiv international politik. I 1993 kom en ny regering til under Poul Nyrup Rasmussen, og den byggede videre på visionen om at Danmark nu skulle spille en ganske anderledes rolle i det internationale samfund - komme væk fra imaget som "fodslæbende" og en "free-rider".

Begyndelsen af 1990'erne var på mange områder et vendepunkt for dansk udenrigspolitik. En af de vigtigste ændringer var, at der i dansk politik opstod en bred enighed om, hvilken kurs landet skulle holde i udenrigs- og sikkerhedspolitik. Dette ses blandt andet i den stærke støtte, Danmark - og danske politikere på tværs af partiskel - gav de baltiske lande i deres løsrivelsesproces. I en vis forstand blev de baltiske landes sag lakmusprøven for den nye danske rolle og viste omverden - især USA - at Danmark havde smidt det gamle image overbord.

Militært engagement

Og med "Olfert Fischer" under Golfkrigen deltog Danmark nu militært i internationale konflikter - utænkeligt blot få år før. Siden er engagementet vokset ganske betydeligt med først Balkan, Afghanistan og nu Irak igen.

¹ Snyder, Glen H. (1984): "The Security Dilemma in Alliance Politics" I World Politics, vol 36, no. 4

Ifølge Ellemann-Jensen har netop Irak-sagen medført, at Socialdemokratiet er forfaldet til gamle vaner med at genere regeringen og dermed bringe forstyrrelser i dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik, forvirre vore allierede og gøre landet til et muligt angrebsmål for terrorister. Man kan dog argumentere for, at regeringen selv har gjort dette ved at deltage i krigen. Han mener, at socialdemokratiske politikere - mod bedre vidende - puster til den folkelige modstand mod krigen udelukkende for at vælte den borgerlige regering.

Det uansvarlige parti

Ellemann-Jensen erkender selv, at han i bogen kommer med en ganske kraftig kritik af Socialdemokratiet. Og han understreger, at ikke alle socialdemokrater har været lige skyldige, og at mange var imod deres partis politik. Men han slår fast, at "Socialdemokratiets virkelige problem er, at partiet kun kan fungere ansvarligt, når det har magt og ansvar. Og det er ikke nok". Han gør på denne baggrund klart, at det er nødvendigt, at de store partier - Socialdemokratiet, Venstre og De Konservative - står sammen om fælles fodslag i udenrigspolitikken, for at Danmark kan være en troværdig partner og allieret i international politik.

En debatskabende bog

Bogen har naturligt nok vakt en del opsigt og efterfølgende medført en ophedet debat. Mogens Lykketoft har udtalt, at Ellemann-Jensens kritik af Socialdemokratiet ikke har hold i virkeligheden og er del af en borgerlig mytedannelse, skønt han indrømmer, at "fodnotepolitikken var måske ikke den bedste måde for Danmark at udtrykke betænkelsen på"².

Henrik Sass Larsen, skattepolitisk ordfører for socialdemokraterne, har derimod udtalt, at han dengang, som engageret i protestbevægelser, var naiv, tog grundlæggende fejl og nu skammer sig over datidens kritik af USA³.

Boganmeldere har som hovedregel udråbt bogen til at være et veldokumenteret, læsevenligt og nødvendigt værk *eller* Ellemann-Jensens sædvanlige stil, hvor han selv er i centrum, påpeger andres fejl og altid selv har ret. Jeg selv ender på en gylden middelvej, for bogen er både veldokumenteret og læseværdig. Man mærker som nævnt tydeligt, at Ellemann-Jensen er uddannet journalist - han forstår at fastholde læseren, og bogen er således fornøjelig og let tilgængelig. Og det er jo altid spændende at læse noget, en "insider" har forfattet og dermed få et kig om bag den politiske scene. Samtidig skal man også læse bogen med de øjne, at dette er den tidligere udenrigsministers opfattelse af sandheden - alt ses i det lys, og derfor er det forholdsvis let at udpege skurke og andres mangel på indsigt eller ansvarsfølelse.

Den nye verden

Ellemann-Jensen har selv udtalt, at han blandt andet skrev sin bog på grund af den nye generation, der var børn, da den bipolare verden fik sit endeligt. De har ikke selv på egen krop oplevet Den Kolde Krig og mærket konsekvenserne af et delt Europa, og de mangler derfor forståelse for de valg, der blev truffet. Han udtrykker i forordet og i bogens sidste linjer håb om, at de nye generationer kan lære af de gamles erfaringer og måske endda undgå, at historien gentager sig. Og det er et håb, vi vist alle kan tilslutte os.

Lene M. Pedersen er cand.mag. i historie og europastudier, ansat på Internationalt Kontor på Ingeniørhøjskolen i Århus.

² "Nyt opgør om fodnote-periode", Jyllands-Posten 11/11 2004

³ "En fredsaktivist taler ud", Jyllands-Posten 20/11 2004